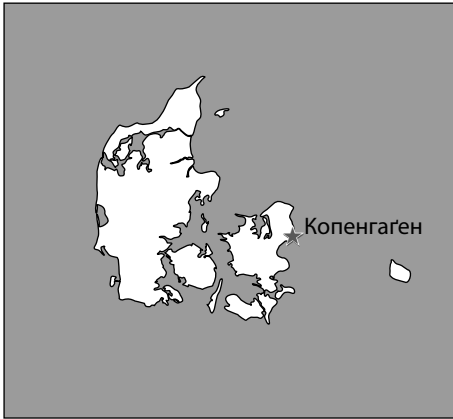

ДАНІЯ

Сучасна назва держави: Королівство Данія (*дан.* Kongeriget Danmark).

Перша згадка про народ/країну в писемних джерелах. Перша відома згадка про народ данів відноситься до VI ст. Так, у роботі готського історика Йордана (бл. 500–560) «Про походження та історію готів» говориться, що «...дани... користуються серед усіх племен Скандії славою через свій виключний зріст», а у другій книзі «Війни з готами» Прокопія Кесарійського (490/507 – бл. 565) згадуються «племена данів», через землі яких пройшли герули.

У творі діяча каролінгського відродження Алкуїна (бл. 735–804) «Життя св. Вілліброрда» згадується, що англосаксонський місіонер Вілліброрд десь між 698 і 714 рр. відвідав «дикий народ данів». У першій частині «Анналів королівства франків», що писалася у 789–793 рр., під 777 і 782 рр. згадується король данів Зігфрід (бл. 770–800).

Вперше назва Данії згадується у перекладеній уессекським королем Альфредом Великим (871–899/901) «Історії проти язичників» Павла Орозія. У вставленому до перекладу описі подорожі норвежця Оттара з Го-

логаланда до Англії зазначалося, що «Данія (Denamarc) була з лівого боку судна... І потім ще два дні він бачив по лівому борту від себе острови, що належать Данії».

Першою письмовою згадкою назви країни у межах Данії є рунічний напис на малому камені в Еллінзі, встановленому в середині X ст. данським королем Гормом Старим: «Горм король зробив пам'ятний камінь на честь Тюри, своєї дружини, окраси Данії (tanmarkar)». На великому рунічному камені, встановленому Гаральдом I (бл. 958 – бл. 986), написано: «...Гаральд, який підкорив всю Данію (tanmaurk) і Норвегію, який хрестив данців (tani)».

Створення держави розпочалося за правління Годфреда (бл. 804–810). Першим об'єднав більшість данських земель та підкорив своїй владі дрібних князів Горм Старий (бл. 940 – бл. 958).

Незалежність: з часу створення централізованої держави.

Історичні назви держави: Королівство Данія (IX ст. – 1397); Королівство Данії, Норвегії і Швеції (1397–1523); Королівство Данії й Норвегії (1523–1814); Королівство Данія (з 1814).

Площа: 42895 км² (без Гренландії та Фарерських островів), що дорівнює 7% території України.

Населення: 5 млн 748 тис. осіб (на 01.01.2017, Данська статистика).

Очікувана тривалість життя при народженні: 80,8 р. (чоловіки – 78,8, жінки – 82,8) (2015–2016, Данська статистика).

Етнічний склад населення: данці – 86,9% (хоча б один із батьків народжений у Данії і має данське громадянство); емігранти – 13,1% (зокрема турки – 1,1% населення, поляки – 0,8%) (на 01.07.2017, Данська статистика).

Чисельність українців: 10,9 тис. емігрантів з України та їхніх дітей (на 01.07.2017, Данська статистика).

Столиця: Копенгаген – 602 тис. осіб (з передмістями – 1 млн 295 тис. осіб). **Найбільші міста:** Оргус – 269 тис.; Оденсе – 176 тис.; Ольборг – 113 тис. (на 01.01.2017, Данська статистика).

Державна мова: данська; німецька є регіональною в південній частині Ютландії.

Релігійний склад населення: лютерани – 79,1%, (на 01.01.2013, Данська статистика), мусульмани – 3,7% (2006, Міністерство інтеграції). За Євангельською Лютеранською церквою данського народу у Конституції закріплено статус державної Церкви.

Державний устрій: монархія. **Глава держави:** королева. **Глава уряду:** прем'єр-міністр (державний міністр).

Вищий законодавчий орган: Фолькетінг (з 1953). Заснований 1849 р. як нижня палата Ріксдагу, парламенту в 1849–1953 рр. Перший представницький орган данської аристократії – Данехоф – існував у XII–XIV ст., потім до 1660 р. – Рігсрод (Державна рада).

Діюча Конституція прийнята 05.06.1953 р., перша Конституція Данії – у 1849 р.

Статус у відносинах з ЄС: член ЄС з 01.01.1973 р.; член Шенгенської зони з 25.03.2001 р.

Статус в інших провідних міжнародних організаціях, союзах: співзасновник ООН (1945); співзасновник Ради Європи (1949); співзасновник НАТО (1949); співзасновник Північної Ради (1952); співзасновник ОЕСР (1961); співзасновник ОБСЄ (1973); співзасновник СОТ (1995).

Розмір ВВП на душу населення у 2016 р. (в поточних цінах), за даними Євростату, склав 48400 євро (3 місце серед EU-28); за даними Світового банку – 53418 дол. (8 місце в світі); за даними МВФ – 53744 дол. (8 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Першими відомими під своїми іменами жителями території сучасної Данії були германські племена кимврів і тевтонів, про яких згадують у своїх творах римські історики. У 450-х роках германські племена ютів та англів, які тоді населяли Ютландію, розпочали переселення у Британію. В VI ст. з півдня Скандинавського півострова (з території сучасної Швеції) в Ютландію прийшло плем'я данів, яке почасті витіснило, а часті асимілювало ютів.

У середині VIII ст. дани спорудили систему оборонних валів, що захищала Ютландію з півдня – Даневірке. На початку IX ст. король південної Данії Годфред успішно протистояв тиску франків з півдня.

У першій половині IX ст. дани розпочали набіги на Британію. У 865 р. в Східній Англії висадились т. зв. Велика язичницька армія вікінгів із Данії. Посилена новими загонами у 871 та 877 рр., армія данських вікінгів завоювала королівства: Нортумбрію, Східну Англію, Мерсію. Значна частина військ почала селитися на завойованих територіях. Просування данів зупинив король Уессексу Альфред Великий. Договором 886 р. були встановлені кордони між їхніми володіннями і юридично започатковано існування Данелагу як особливого державного утворення з власним правом. Політичної

єдності між різними територіями Данелагу не було, тому протягом першої половини X ст. ці території були поступово підкорені англійськими королями.

Сучасна данська монархія веде відлік від Горма Старого, який правив у середині X ст. За правління Гаральда I Синьозубого в цілому завершилося формування Данської централізованої держави, з 960 р. він розпочав навернення данів у християнство.

За правління Свена I Вилобородого (986–1014) після виграної морської битви при Сволдері у 1000 р. Норвегія фактично стала частиною Данської держави. З 991 р. дани поновили напади на Англію. Щоб виплачувати викуп данським вікінгам, англійські королі запровадили перший прямиий податок у Британії – «данські гроші». Ці напади тривали регулярно, поки у 1013 р. Свен I не здійснив масштабне вторгнення в Англію і не був проголошений її королем. Притік срібла з Англії суттєво зміцнив могутність Данії, сприяв зростанню міст, будівництву церков. Таким чином, Свен I створив державу, яка об'єднала увесь північний захід Європи: Данію, Норвегію та Англію. Ця велетенська держава існувала до 1035 р. – кінця правління короля Кнуда Великого. Епоха данських королів в Англії закінчилася після смерті у 1042 р. Гардекнуда.

У 1130–1150-х рр. у Данії йшла затята міжусобна боротьба між різними родами знаті. Лише за правління Вальдемара I Великого (1157–1182) розпочалося зміцнення її військово-політичної могутності. Була посилена королівська влада, розширена податкова база, споруджені постійні фортеці, підкорений о. Рюген. За часів правління його синів до Данії були приєднані: за Кнуда VI (1182–1202) – Померанія та Мекленбург, за Вальдемара II Переможного (1202–1241) – Любек, Гольштейн, Естонія. Проте у 1223 р. Вальдемар був підступно захоплений у полон графом Генріхом

Шверинським і як викуп був змушений віддати більшу частину зайнятих Данією німецьких земель. Також за Вальдемара II був проведений перший офіційний поземельний перепис (1231), був створений кодифікований «Закон Ютландії» (1241).

У період з 1241 по 1330 р. відбувалося поступове ослаблення централізованої королівської влади через роздачу нових князівських ленів представникам данської та німецької аристократії, у тому числі – і під заклад, встановлення магнатами контролю над королівською системою судочинства та ухваленням нових законів, протистояння з духовною владою. Декілька данських королів цього часу було вбито, а в 1320 і 1326 рр. данська аристократія змушувала новообраних королів підписувати зобов'язання, що фактично позбавляли їх влади. З 1332 по 1340 рр. Данія взагалі обходилася без короля, державні інститути припинили функціонувати, а більшість країни була віддана в заклад гольштейнським графам.

Лише королю Вальдемару IV Аттердагу (1340–1375) вдалося відновити територіальну єдність країни і зміцнити авторитет королівської влади. Він зміг викупити більшість закладених попередниками данських земель, збудував ряд прикордонних фортець, провів нові дороги, створив самодостатню військову і адміністративну систему, ядро якої складала палаци з їх управителями, зумів налагодити ефективну систему взаємодії з Церквою та аристократією, перетворив королівську раду на державну із розширенням представництва.

Вальдемар повернув Данії Шлезвіг, Сканію, о. Зеландія, завоював о. Готланд, натомість продав Тевтонському ордену Естонію. Проте у боротьбі за встановлення панування над Балтикою він зіткнувся з коаліцією Ганзи, Швеції та Норвегії. У вирішальній війні 1368 р. союзники перемогли. Данія втратила частину територій, а за Штральзундським миром 1370 р.,

ганзейці отримали право вільної торгівлі на території Данії і провінцію Сканія.

Після смерті Вальдемара, який не залишив спадкоємця по чоловічій лінії, королем Данії було обрано сина його доньки Маргрете Олафа II (1376–1387). Після смерті його батька, норвезького короля Гокона Магнуссона, він став і норвезьким королем (1380–1387), об'єднавши обидві корони в унії. Маргрете спочатку була регентшею при своєму малолітньому синові, а після його передчасної смерті стала королевою Данії (1387–1396) та Норвегії (1387–1389). У 1389 р. Маргрете обрала спадкоємцем норвезького трону свого семилітнього внучатого племінника Еріка Померанського, який і став королем Норвегії (1389–1442). У 1389 р. до Маргрете по допомогу звернулося шведське дворянство. Розбивши війська короля Швеції Альбрехта Мекленбурзького, Маргрете стала королевою Швеції (1389–1396).

Після укладення Кальмарської унії Ерік Померанський був проголошений королем Данії та Швеції (1396–1439). До складу об'єднаної країни також входили Ісландія, Фарерські острови та Гренландія. Маргрете була фактичною правителькою усіх трьох королівств до своєї смерті у 1412 р. Суть її внутрішньої політики зводилася до зменшення ролі аристократії (заборона на будівництво дворянством укріплень з 1396 р. тощо), а зовнішньої – до уникнення входження до союзів, які зобов'язують брати участь в іноземних війнах.

За правління Еріка Померанського Данія у боротьбі з герцогами Гольштейну втратила Шлезвіг, проте після перемоги над Ганзою, у 1428 р., було введено мито за прохід кораблів через протоку Зунд (збиралося до 1857 р.). У 1433 р. Ерік зробив Копенгаген столицею замість Роскілле.

В 1430-х роках данська Державна рада (Ріксрод) стала на один рівень із королівською

владою. Вплив Ріксроду посилювався настільки, що у 1439 р. він змістив короля Еріка. Такий високий статус Ріксроду, включно з правом обирати короля та вводити податки, зберігався до 1660 р.

Поразка данського війська у битві зі шведами при Брункеберзі 10.10.1471 р. стала серйозним кроком до звільнення Швеції від данського впливу. Прагнучи відновити контроль над Швецією, Крістіан II у 1520 р. розбив шведську армію, оволодів Стокгольмом та проголосив себе королем Швеції. Проте у результаті повстання шведи звільнилися від панування данців і в 1523 р. розірвали Кальмарську унію.

За Фредеріка I (1524–1533) дворянство отримало необмежені права над своїми селянами, включаючи повну поліцейську владу, право звинувачувати й карати. У цей час в країні почало активно поширюватися лютеранство. Новим королем став лютеранин Крістіан III (1536–1559), який розпочав у країні Реформацію. Усі католицькі єпископи були заарештовані, їхні замки та маєтності конфісковані на користь корони. У 1537 р. основою Церкви були проголошені догмати лютеранства та встановлені нові правила церковної ієрархії. Король став главою Данської Лютеранської церкви, тепер він призначав єпископів. Данською мовою почали проводити богослужіння та видавати багато духовної літератури, що сприяло розвитку національної культури.

У XVI ст. розпочалася серія війн зі Швецією за панування на Балтиці та контроль над Норвегією: Північна семилітня війна (1563–1570), потім Кальмарська війна (1611–1613), що завершилися виплатами Швецією контрибуції Данії.

Піку своєї могутності Данія досягла за Крістіана IV (1588–1648). Тоді були засновані Данська Ост-Індська (1616) та Данська Вест-Індська (1625) компанії, був модернізований військовий і торговий флот, почала

створюватися професійна армія, Данія набула свою першу заморську колонію – Транкебар в Індії (1620).

Проте участь Данії у Тридцятилітній війні на боці протестантського табору дорого коштувала країні. У 1627 р. імператорське військо під командуванням А. Валленштейна захопило Шлезвіг, Гольштейн, а потім і Ютландію, які два роки страждали від грабунку та контрибуцій. Пообіцявши надалі не втручатись у німецькі справи, Крістіан IV вийшов із війни без територіальних втрат. У 1643 р. шведські війська під командуванням маршала Леннарта Торстенссона знову захоплюють Шлезвіг, Гольштейн та Ютландію. За миром 1645 р., Данія втратила о. Готланд і Езель, норвезькі провінції Ємтланд і Гер'єдален та звільнила Швецію від сплати зундського мита.

У 1576 р. данський астроном Тихо Браге збудував першу в Європі обсерваторію – «Ураніборг», де розпочав перші систематичні астрономічні спостереження, а в 1637–1642 рр. у Копенгагені була збудована перша в Європі урядова обсерваторія – Кругла вежа.

У 1650-х рр. лише 6% селян були власниками своїх господарств, інші були фєстерами (тримачами землі), проте більшість господарств були достатньо великими, щоб продавати надлишки продукції, а селяни зазвичай пожиттєво володіли орендованою землею. Дворянству належало 44% земельних володінь, королю – 44%, Церкві – 6%. Данське дворянство було вкрай малочисельним, але, на відміну від більшості країн Європи, у цьому середовищі майже не було безпомісних дворян.

Прагнучи реваншу, данський король Фредерік III (1648–1670) у 1657 р. розпочав зі Швецією війну. Проте шведи змогли зайняти Ютландію, і коли Карл X по льоду перейшов протоку Малий Бельт і раптово з'явився під стінами Копенгагена, Данія попросила миру.

За Роскільським миром 28.02.1658 р., Швеція отримала три провінції на півдні півострова – Сканію, Галланд і Блекінге, які з X ст. належали Данії, острів Борнгольм на Балтиці та норвезькі провінції Богуслен і Треннелаг.

У 1658 р. Карл X, війська якого продовжували залишатись у Ютландії, розпочинає нову війну проти Данії. Проте запеклий опір оборонців Копенгагена та військова допомога німців і голландців призводять до укладення 27.05.1660 р. Копенгагенського миру, який встановив кордони між Данією і Швецією, що фактично існують до сьогодні. За договором, Швеція повернула Данії Борнгольм, а Норвегії – Треннелаг.

У 1660 р. Фредерік III здійснив державний переворот і встановив режим абсолютної монархії. Під тиском короля, бюргерства й духовенства дворяни були змушені погодитися на перетворення виборної монархії на спадкову. Державна рада була скасована, проте після цих подій станова збори не скликалися. Система абсолютизму була закріплена королівським законом 1665 р., який визначив, що будь-яка законотворчість, введення податків, призначення чиновників і виконання функцій вищої судової влади є невід'ємними прерогативами короля.

У другій половині XVII ст. Данія продовжила розширення своїх заморських володінь, здобувши форт Крістіансборг (1658) на Золотому Березі та острови Санта-Крус (1665) і Сент-Джон (1683) у Карібському морі. У 1721 р. почалася колонізація Гренландії.

За Крістіана V (1670–1699) у 1683 р. був прийнятий перший загальноданський кодекс – Данський закон, а в 1688 р. складено детальний земельний кадастр. Війна зі Швецією 1675–1679 рр. за повернення Сканії завершилася безрезультатно.

У 1702 р. Фредерік IV скасував кріпацтво, але Крістіан VI у 1733 р. відновив його. Заборона селянам залишати свої господарства

була відмінена лише 1788 р. Данія першою з європейських країн актом від 1792 р. відмінила торгівлю невольниками у своїх колоніях.

У ході наполеонівських війн англійці двічі силою зброї намагалися схилити нейтральну Данію на свій бік. У запеклій морській битві поблизу Копенгагена 02.04.1801 р. данці зазнали поразки, а 02–05.09.1807 р. англійський флот піддав Копенгаген жорсткому обстрілу. Данський флот був конфіскований англійцями, а Данія уклала з Францією військовий союз. Після поразки Наполеона, за умовами Кільських мирних договорів 1814 р., Данія втрачала на користь Англії о. Гельголанд та поступалася Швеції Норвегією.

З 1830-х рр. ліберали почали просити короля дарувати конституцію, у 1846 р. вони створили Товариство друзів селян. Поступово створювалася демократична система управління на місцях: у 1831 р. в чотирьох частинах королівства (Шлезвіг, Гольштейн, Ютландія та острови) були створені станові збори з дорадчими функціями.

Революційні події 1848 р. в Європі пришвидшили реформу політичної системи Данії, яка перетворилася на конституційну монархію. У 1848 р. було запроваджене загальне виборче право для чоловіків (за наявності майнового цензу) та скликані Установчі збори, які ухвалили конституцію, 05.06.1849 р. підписану Фредеріком VII. Конституція передбачала створення двопалатного парламенту, незалежний статус суддів, основні громадянські свободи.

Водночас у 1848 р. станові збори Шлезвігу та Гольштейну, у яких переважало німецьке дворянство, взяли курс на вступ у Німецький союз. Данський уряд погодився на незалежнення Гольштейну, але не Шлезвігу. У квітні 1848 р. данські війська розбили шлезвіг-гоольштейнські і зайняли усю територію Шлезвігу до Даневірка. Підтримка герцогств Пруссією призвела до

продовження війни, що закінчилась у 1851 р. відновленням Данією контролю над Шлезвігом та окупацією Гольштейну Пруссією й Австрією.

Ухвалення в 1863 р. спільної для Данії та Шлезвігу Конституції дало німцям підстави розпочати війну та окупувати Шлезвіг і Ютландію. За Віденським миром 30.10.1864 р., Данія поступилася Пруссії й Австрії герцогствами Лауенбург, Гольштейн і Шлезвіг. Після цього Данія остаточно перетворилася на малу європейську державу.

У другій половині XIX ст. економічний розвиток Данії прискорюється. У 1847 р. була збудована перша залізниця, а в 1913 р. – довжина залізничних ліній країни вже складала майже 4 тис. км. У 1850-х рр. з'явилися перші приватні банки, а в 1862 р. вступив у силу закон про свободу підприємництва. Станом на 1914 р. в країні існувало 83 тис. промислових підприємств.

Також у країні було проведено великі роботи з окультурювання та меліорації земель. Якщо у 1861 р. сипучі піски, дюни, болота, верескові пустища склали 34,5 % території країни, то вже у 1907 р. неокультурені землі склали лише 18,4 % її території.

Наприкінці XIX ст. в Данії було ухвалено ряд соціальних законів. У 1891 р. – про право громадян від 60 років на державні виплати по старості, у 1892 р. – про лікарняні каси, у 1907 р. – про виплату допомоги по безробіттю. Данія стала першою в світі країною, яка закріпила за всіма своїми громадянами право на державне пенсійне забезпечення по старості без утиску громадянських прав.

У політичній системі країни з'явилися політичні партії: у 1849 р. – консервативна партія Хейре, що представляла інтереси великих землевласників, у 1870 р. – ліберальна партія Венстре, що спиралася на сільське населення та ліберально налаштовану інтелігенцію, у 1871 р. – Соціал-демократична партія Данії, що спиралася на профспілки.

Починаючи з 1901 р., була запроваджена процедура таємного голосування на виборах, а король Крістіан IX погодився на формування уряду парламентським шляхом. Конституція 1915 р. запровадила загальне виборче право, поширивши його на жінок.

У роки Першої світової війни Данія зберегла нейтралітет. У 1917 р. на першому всенародному референдумі громадяни схвалили продаж США останньої тропічної колонії – Данської Вест-Індії. У 1918 р. Ісландія була визнана повністю суверенною державою в особистій унії з Данією, натомість у 1920 р., за результатами плебісциту, до складу Королівства було приєднано Північний Шлезвіг.

На початку Другої світової війни Данія оголосила про свій нейтралітет, проте 09.04.1940 р. була окупована військами нацистської Німеччини. В обмін на збереження за Данією формального суверенітету уряд відмовився від збройного опору і капітулював. Усі конституційні органи влади продовжили своє функціонування. 29.08.1943 р., після декількох місяців страйків, акцій саботажу, демонстрацій та вуличних безладів у ряді міст країни, уряд, парламент і король, відмовившись від німецьких вимог введення смертної кари та взяття заручників, припинили свою діяльність. У країні був оголошений надзвичайний військовий стан, виконавча влада формально перейшла до вермахту, але данські урядові інституції продовжили функціонувати на чолі з міністерськими чиновниками. У країні розгорнувся рух Опору. Повне визволення всієї території Данії завершилося 05.05.1945 р.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Після визволення Данії від німецької окупації було створено тимчасовий уряд із представників ключових політичних партій та угруповань руху Опору, який після парла-

ментських виборів 30.10.1945 р. змінив праволіберальний уряд під проводом партії Венстре, очолюваний Кнудом Крістенсенем.

За формою державного правління Данія є конституційною монархією. 05.06.1953 р. була прийнята нова Конституція, яка: запровадила право спадкування престолу і по жіночій лінії; скасувала верхню палату парламенту – Ландстінг; встановила інститут референдуму, через який обов'язково мали бути проведені всі наступні конституційні зміни, і, на вимогу третини членів Фолькетінгу, могли бути внесені закони, ухвалені за звичайною парламентською процедурою; запровадила посаду омбудсмена. Гренландія з колонії була перетворена на звичайну данську територію й поділена на амти (округи), було закріплене самоврядування Фарерських островів. Причина зміни порядку наслідування престолу полягала в тому, що у короля Фредеріка IX (1947–1972) не було синів. З 1972 р. главою держави є королева Марґрете II.

За конституцією, монарх наділений широкими повноваженнями, але фактично – його влада є обмеженою. Монарх призначає й звільняє членів уряду й вищих посадових осіб, відкриває парламентські сесії, має право розпускати парламент. Він затверджує закони, а в перервах між сесіями сам видає законодавчі акти тимчасового характеру, є верховним головнокомандувачем збройних сил, за погодженням із парламентом здійснює зовнішньополітичні повноваження, має право амністії й помилування. Проте, усі монарші акти мають бути скріплені підписом прем'єр-міністра або відповідного міністра, які несуть за них відповідальність перед парламентом.

Виконавча влада в Данії номінально також належить монарху, але він реалізує її через Державну раду, що складається з монарха, спадкоємця престолу, прем'єр-міністра та міністрів. При цьому прем'єр-міністр і галузе-

ві міністри формують уряд – Раду міністрів. Міністерства наділені достатньою самостійністю у проведенні власної політики, що пояснюється коаліційним характером формування уряду, при якому представники різних партій, що входять до правлячої коаліції, отримують контроль над певними відомствами.

Монарх призначає та звільняє з посади прем'єр-міністра й міністрів, визначає повноваження членів Державної ради. Але королева може сформувати лише той уряд, який має підтримку більшості депутатів парламенту. Державна рада виступає ініціатором законопроектів. Крім того, уряд має право у період між сесіями парламенту приймати тимчасові правові акти, що набувають чинності після їх оприлюднення, але підлягають схваленню чи відхиленню парламентом на найближчій сесії. Державна рада може самостійно здійснювати реорганізацію структури виконавчої гілки влади, розпускати старі та створювати нові відомства. Рада міністрів підзвітна парламенту, а міністри особисто несуть відповідальність за діяльність своїх міністерств.

Законодавча влада здійснюється спільно монархом та Фолькетінгом, до складу якого входить 179 депутатів, які обираються на чотири роки. 135 депутатів обираються на основі пропорційного представництва, 40 депутатів – за партійними списками. Виборчий бар'єр складає 2%. Гренландія та Фарерські острови представлені у парламенті кожен двома депутатами.

Лише Фолькетінг може встановлювати податки, приймати рішення щодо державних позик, затверджувати державний бюджет. Рада міністрів формується тією партією чи коаліцією партій, які мають більшість місць у парламенті. Фолькетінг може висловити вотум недовіри як окремим членам уряду, так і Раді міністрів в цілому. Він також може притягнути міністрів до судової відповідальності. З цієї

метою створено спеціальний орган – Високий суд королівства, до складу якого входять 15 найстаріших за віком суддів Верховного суду та 15 суддів, які обираються парламентом на 6 років.

Ключовими партіями сучасної політичної системи Данії є ліберальна партія Венстре та партія Соціал-демократи Данії (СДД).

Венстре постійно представлена у парламенті з 1884 р. та здобувала найбільше голосів на виборах у 1884–1906, 1910, 1915–1920, 2001–2011 рр. Представники партії очолювали уряд у 1901–1909, 1910–1913, 1920–1924, 1926–1929, 1945–1947, 1950–1953, 1973–1975, 2001–2011 рр. Партія активно підтримувала вступ Данії до ЄС.

СДД постійно представлена в парламенті з 1884 р. та здобувала найбільше голосів на виборах у 1909, 1913, 1924–1998 рр. Представники партії очолювали уряд у 1924–1926, 1929–1942, 1945, 1947–1950, 1953–1968, 1971–1973, 1975–1982, 1993–2001 та 2011–2015 рр. Схвалена 1977 р. програма проголосила метою побудову соціалізму шляхом досягнення солідарності та спільних інтересів. Очолювані СДД уряди відігравали визначальну роль у створенні данського варіанту соціальної держави, яка забезпечила населенню високий рівень життя.

Націоналістична права Данська народна партія (ДНП, 1995) виступає проти збільшення в країні кількості іммігрантів. У парламенті представлена з 1998 р. На виборах у 2001, 2005, 2007, 2011, 2015 рр. стабільно займала третє місце у Фолькетінгу.

З 1906 р. постійно представлена у парламенті соціал-ліберальна партія Радикальна Венстре (1905). Партія виступає за максимальну свободу особистості, протидію суспільній та політичній централізації, концентрації державної влади і капіталу, формуванню великих економічних метрополій. У зовнішній політи-

ці у 1960–1980-і рр. була проти участі Данії у НАТО та ЄС. У 1909–1910, 1913–1920, 1968–1971 рр. її лідери очолювали уряд.

Консервативна народна партія була створена в результаті об'єднання у 1915 р. другої партії Хейре (1881–1915) з поміркованими лібералами. Друга Хейре була постійно представлена в парламенті з 1884 р., а КНП – з 1918 р. Партія виступає за недоторканність приватної власності, вільну конкуренцію, проти втручання держави в економіку, за зменшення податків на підприємства та фірми і збільшення податків на споживачів. У 1982–1993 рр. її лідер Поуль Шлютер очолював уряд.

Спровоковані економічними труднощами широкомасштабні виступи широких верств данських найманих працівників у квітні 1956 р. (13.04.1956 р. відбулася найбільша в історії країни демонстрація перед палацом Крістіансборг у Копенгагені за участю 150–200 тис. осіб) призвели до тимчасового посилення впливу Комуністичної партії Данії, очолюваної Акселем Ларсеном, та радикалізації профспілок. Проте введення восени того ж року радянських військ до Угорщини й пов'язаний із його оцінкою розкол у КПД (в лютому 1959 р. А. Ларсен і його прибічники створили Соціалістичну народну партію, критично налаштовану щодо СРСР), а також ухвалення нового пенсійного законодавства, сприяли поступовому зняттю соціальної напруги.

СНП з 1960 р. постійно представлена в парламенті. Шлях до соціалізму вбачає у демократизації органів державної влади та розбудові громадянського суспільства. Вимагає справедливого розподілу доходів, податкової реформи на користь малозабезпечених верств населення. У зовнішній політиці в 1960–1980-х рр. вимагала виходу Данії із НАТО, відмови від вступу в ЄС та проголошення державного нейтралітету.

З 1994 р. у парламенті постійно представлений Червоно-зелений альянс, утворений

1989 р. КПД, Лівими соціалістами та Соціалістичною трудовою партією. Червоно-зелені виступають проти тісної інтеграції Данії у ЄС, проти НАТО, за скорочення робочого тижня, проти приватизації державних підприємств та зменшення витрат на соціальні потреби, за введення вільного в'їзду для біженців. До утворення коаліції КПД проходила до парламенту на виборах у 1932–1939, 1945–1957, 1973–1977 рр., а Ліві соціалісти на виборах у 1968, 1975–1984 рр.

На виборах 2007 та 2011 р. до парламенту пройшли представники новоствореного Ліберального альянсу (2007).

Наприкінці 1960-х рр. у Данії зросла роль екологічного руху. Під його тиском 1971 р. було створене міністерство з боротьби із забрудненням. У 1974 р. було ухвалено перший данський Закон про захист навколишнього середовища, що передбачав санкції проти порушників, а в 1975 р. – аналогічний закон про забруднення морського середовища.

Бурхливий розвиток молодіжних рухів і субкультур у другій половині 1960-х рр. призвів до створення в 1971 р. в казармах у старій частині Копенгагена «вільного міста Хрістіанія» – слабо контрольованого державою молодіжного кварталу.

Важливою внутрішньополітичною проблемою данського суспільства стала інтеграція іноземців, кількість яких зросла з 2% у 1984 р. до 4,5% у 1998 р. Таке стрімке зростання, особливо – діаспор із позаєвропейських країн, їх замкнутість та прагнення протистояти асиміляції призвели до посилення у данському суспільстві ксенофобських і расистських настроїв, виразниками яких є Партія прогресу, Данський союз та ДНП. У 1986 р. було ухвалено Закон про іноземців, що суттєво обмежив міграцію. Після сутичок груп емігрантської молоді з поліцією у 1997 р. закон було зроблено ще жорсткішим. У той же час, спроби уряду П. Шлютера обме-

жити наплив біженців у адміністративному порядку в обхід закону (т. зв. «тамільська справа») призвели до його відставки у 1993 р., судового розгляду та покарання винних.

На парламентських виборах 2001 р. суттєвої поразки зазнала СДД, очолювана Поулем Нюрупом Расмуссеном. Вона вперше з 1920-х рр. зайняла друге місце за кількістю місць у парламенті (52 мандати), опинившись позаду Венстре (56 місць). Це дозволило лідеру лібералів Андерсу Фогу Расмуссену сформувати двопартійний уряд лібералів і КНП (22 мандати), який заручився парламентською підтримкою з боку ДНП (16 мандатів). В опозиції, окрім соціал-демократів, опинилися СНП (12 депутатів), Радикальна Венстре (9 місць) та ЧЗА (4 депутати).

Уряд А. Фога Расмуссена (2001–2009) посилив заходи, спрямовані на інтеграцію іноземців (фактично – було скасовано надання політичного притулку), та здійснював політику, спрямовану на активізацію ділової активності в країні: знизив податки, скоротив соціальні витрати, послабив стандарти із захисту довкілля. Суперечки в данському суспільстві викликали спрямування данського військового контингенту до Іраку 2003 р. в рамках анти-терористичної операції США.

Політика «зтягування пасків» призвела до радикалізації настроїв виборців як на правому, так і на лівому флангах політичного спектру. Це засвідчили парламентські вибори 2005 р. Хоча Венстре (52 мандати) і КНП (18 мандатів) погіршили свої позиції, проте уряд А. Фога Расмуссена продовжив діяльність, адже ДНП, що підтримувала їх, суттєво збільшила своє представництво, отримавши 22 мандати. Одночасно ще більше послабилися позиції соціал-демократів (47 мандатів) та СНП (11 мандатів), зате Радикальна Венстре змогла провести до парламенту 17 депутатів та ЧЗА – 6.

Хоча тенденція радикалізації електорату на обох полюсах політичного спектру збереглася і на виборах 2007 р., їхні результати засвідчили зсув вліво настроїв більшості виборців. У результаті Венстре зберегла за собою лише 46 депутатських мандатів. Проте, вдалося втримати свої позиції КНП – 18 мандатів, і ще більше посилила своє представництво ДНП – 25 мандатів. В результаті А. Фог Расмуссен зміг знову сформувати кабінет спільно з КНП і за підтримки ДНП. А СНП, якій вдалося вдвічі збільшити своє представництво, здобувши 23 мандати, разом із СДД (45 мандатів) залишилися в опозиції.

Після відставки А. Фога Расмуссена з посади прем'єр-міністра Данії у зв'язку з його обранням на пост генерального секретаря НАТО (2009) данський уряд очолив Ларс Люкке Расмуссен (2009–2011). Слід зауважити, що всі три данські прем'єр-міністри з прізвищем Расмуссен не пов'язані між собою жодними родинними зв'язками. Продовжуючи політику недопущення в країну неконтрольованого потоку мігрантів, уряд Л. Люкке Расмуссена відновив у травні 2011 р. прикордонний контроль на кордонах зі Швецією та Німеччиною.

На парламентських виборах 2011 р., незважаючи на те, що ліберальна Венстре здобула найбільше мандатів – 47, урядову коаліцію сформували ліві політичні сили на чолі з СДД (44 мандати, найгірший результат в історії партії) за участі Радикальної Венстре – 17, СНП – 16, ЧЗА – 12 та менших партій, а ліберальні й консервативні сили – ДНП (22 мандати), Ліберальний альянс (9 мандатів), КНП (8 мандатів) разом з Венстре – опинилися в опозиції. Лівий уряд у 2011 р. очолила лідер СДД Гелле Торнінг-Шмідт, перша жінка на цій посаді. Її політичний курс передбачав збільшення соціальних витрат і цілковиту відмову від вступу до Європейського валютного союзу, вже не кажучи про запровадження готівкового євро.

На парламентських виборах 2015 р., попри збільшення представництва СДД до 47 та ЧЗА до 16 мандатів, у цілому блок лівих партій зазнав відчутної поразки. Представництво Радикальної Венстре скоротилося до 8, СНП до 7 представників. Тому Г. Торнінг-Шмідт була змушена подати у відставку. А данський уряд знову очолив Л. Люкке Расмуссен, який, попри те, що його політична сила Венстре посіла лише третє місце за кількістю мандатів, зумів спертися на правоцентристську урядову коаліцію (ДНП – 37, Венстре) – 34, Ліберальний альянс – 13, КНП – 8 місць у Фолькетінгу).

Найвизначнішою подією у зовнішній політиці Данії повоєнного часу було рішення відійти від традицій нейтралітету і стати у 1949 р. країною-співзасновником НАТО. Відмова данських політиків від спроб повернення Південного Шлезвігу допомогла врегулювати відносини із ФРН та сприяла визнанню нею існуючого дансько-німецького кордону в рамках вступу ФРН до НАТО (1955). Ще 1941 р. данський посол у США Г. Кауфманн, не маючи на те повноважень, уклав зі США угоду про можливість розміщення на території Гренландії військових баз. У 1945 р. ця угода була підтверджена данським урядом і ратифікована парламентом. Проте Данія оголосила про нерозміщення ядерної зброї на своїй території, а 1954 р. відмовилася розмістити американські військові бази в європейській частині країни (правда, на данських військових об'єктах у північній Зеландії були розміщені ракети класу земля-повітря).

У 1951 р. між Данією та США була укладена Угода про спільну оборону Гренландії. У 1975 р. в Гренландії було створено Комісію з внутрішнього управління (прообраз майбутнього регіонального уряду), а 1978 р. данський парламент надав острову право самостійно керувати внутрішніми справами (системи охорони здоров'я, шкільної освіти й

соціального забезпечення). На референдумі 1982 р. більшість гренландців проголосували за вихід з ЄС (вийшла в 1985 р.). Одночасно була змінена назва автономії на Калааліт Нунаат (у перекладі з інуїтської «Наша Земля»).

На референдумі 2008 р. 75,54% учасників підтримали надання владі Гренландії додаткових компетенцій у питаннях судової системи й діяльності органів правопорядку, визначення порядку розробки надр і морських ресурсів та міжнародних зв'язків. За підсумками референдуму, парламент Данії у 2009 р. ухвалив закон про розширення автономії Гренландії.

Ще в 1948 р. самостійність у внутрішніх справах отримали Фарерські острови, у 1949 р. вони дістали власну валюту – фарерську крону, а з 1951 р. – право емісії власних паперових грошей, номінали яких відповідають данським і вільно обмінюються з ними. У 1998 р. Фарери отримали економічну незалежність. У 2005 р. між Данією й Фарерами була укладена угода, що регулює участь регіону у данській зовнішній і безпековій політиці та передбачає можливість здійснення Фарерами (за погодженням із Данією) власних зовнішньополітичних акцій.

В обох самоврядних регіонах було створено місцеві парламенти – ландстінги та сформувалися власні політичні партії.

У повоєнний час активно розбудовувалася співпраця з регіональними сусідами. У 1950 р. була створена Система скандинавських авіаліній (САС), яка швидко перетворилася на найбільшу північноєвропейську авіакомпанію. У 1952 р. Данія стала співзасновницею Північної Ради (за участю Ісландії, Швеції й Норвегії, а з 1956 р. – Фінляндії). У 1969 р. до Ради як окремі суб'єкти приєдналися Фарерські й Аландські острови, а 1983 р. – Гренландія.

Переговори про вступ Данії до ЄЕС почалися у 1961 р., були припинені 1963 р. через протидію Франції, відновлені у 1967 р. (зно-

ву безрезультатно), вдруге перервані через спробу данського керівництва переорієнтуватися на створення економічного союзу країн Північної Європи (так званого НОРДЕКУ) й відновилися у 1969 р. після невдачі цього проєкту. У жовтні 1972 р. на всенародному референдумі було схвалено договір про вступ Данії до ЄЕС.

У той же час більшість данців (56,2%) підтримали на референдумі 1986 р. Єдиний Європейський Акт, що відкрив шлях для формування спільно регульованого єдиного ринку, розширив повноваження Європарламенту й запровадив фінансові субсидії біднішим країнам і регіонам, тим самим розпочавши формування наднаціональних інститутів майбутнього ЄС.

Більш складним був процес ратифікації Маастріхтського договору про ЄС 1992 р. На референдумі 02.06.1992 із 83,1% данців, які скористалися правом голосу, більшість (50,7%) не підтримала цю угоду. Це призвело до однієї з найсильніших криз в історії Євроспільноти, адже рішення в рамках ЄЕС ухвалювалися усіма державами-учасницями, а отже – без данської згоди створення ЄС не могло бути втілене в життя.

Врешті-решт було знайдено компромісне рішення, відоме як так званий «національний компроміс» 22.10.1992 р., в рамках якого провідні парламентські партії країни погодилися, що Данія може приєднатися до ЄС за низки умов і обмежень (збереження власного громадянства, відмова від запровадження спільної валюти, правова співпраця виключно на міждержавній основі тощо). На підставі «національного компромісу» в ході переговорів на зустрічі глав держав і урядів Європейського Співтовариства в Едінбурзі 12.12.1992 р. було розроблено окрему угоду про членство Данії в ЄС, що була підтримана данцями на референдумі 18.05.1993 р. (56,7% – «за»). На референ-

думі щодо підписаного Амстердамського договору про ЄС, який відбувся 28.05.1998 р., угоду підтримали 55%. У 1997 р. Фолькетінг підтримав приєднання Данії до Шенгенської угоди.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Данія зазнала менших втрат у Другій світовій війні, ніж більшість окупованих Німеччиною і її союзниками держав. Країні вдалося швидко вийти на довоєнний рівень с/г виробництва, й у 1953 р. вона скасувала карткову систему. Велику роль у післявоєнному відновленні економіки зіграла допомога в розмірі 278,3 млн дол. США, отримана в 1948–1953 рр. зі США за планом Дж. Маршалла (1947). Це дозволило знизити проблему дефіциту валютних ресурсів для інвестування в промислове виробництво. Умовами допомоги за планом Дж. Маршалла стало приєднання країни до Організації європейської економічної співпраці (з 1961 – ОЕСР), ухвалення Довгострокової програми економічного розвитку 1949 р., що передбачала введення елементів планування в економіку та скасування протекціоністських торговельних бар'єрів (що, правда, призвело до значних втрат данських виробників).

Сприятлива економічна кон'юнктура наприкінці 1950-х рр. і падіння цін на імпортовану промислову сировину призвели до збільшення обсягу внутрішніх та іноземних інвестицій і сприяли підйому данської економіки протягом так званих 15 «золотих років» (1958–1973). На початку 1960-х рр. експорт промислової продукції перевищив експорт сільськогосподарської, й Данія остаточно перетворилася з аграрної на індустріальну державу. Одночасно почалася розбудова сфери послуг, переважно – за рахунок громадського сектору.

Почалася стрімка розбудова соціальної держави. Була здійснена низка реформ. На-

прикінці 1960-х – на початку 1970-х рр. була створена всеосяжна система охорони здоров'я, соціального страхування та освіти, доступної для широких верств населення. У 1970 р. була проведена муніципальна реформа, що передбачала суттєве зменшення кількості й укрупнення амтів і комун (кількість амтів зменшилася з 22 до 14, а комун – з 1064 до 277). У 1976 р. був ухвалений закон про соціальну допомогу. Стрімко зросла доля працюючих у громадському секторі (з 8 % у 1950 р. до понад 30 % у 1992 р.).

Спад світової економіки після нафтової кризи 1973–1974 рр. мав важкі наслідки для Данії, оскільки у країні загострилися проблеми інфляції, зріс дефіцит торговельного балансу, з'явилося безробіття, майже викоренене з кінця 1960-х рр. Паралельно відбулося стрімке зростання витрат, пов'язаних із швидкою розбудовою соціальної держави. Різко зросла зовнішня заборгованість. Неспроможність розв'язати нагальні проблеми кейнсіанськими засобами призводила до відставки соціал-демократичних урядів і їх заміни право-ліберальними у 1982 та 2001 рр., які реалізували політику обмеження соціальних витрат.

Так, наприклад, для скорочення чисельності державних службовців було проведено чергову муніципальну реформу (закон про муніципальну реформу набув чинності з 01.01.2007 р.). Замість колишніх 14 амтів було створено 5 регіонів, а число муніципалітетів-комун скорочено з 270 до 98.

Проте політика обмеження соціальних витрат, що здійснювалася лібералами, часто поряд із послабленням інфляційних процесів та зменшенням державної заборгованості, призводила до посилення соціального розшарування, але не до зростання економічної активності, що змушувало данських виборців переорієнтовуватися на користь лівих сил у 1975, 1993 та 2011 рр.

На сьогодні Данія – постіндустріальна країна. За даними Євростату, ВВП Данії (у поточних цінах) у 1998 р. складав 155 млрд євро, у 2000 р. – 178 млрд, у 2004 р. – 202,4 млрд, у 2007 р. – 233,3 млрд, у 2008 р. – 241,6 млрд. На зростання ВВП Данії суттєво вплинула світова фінансова криза – у 2009 р. ВВП країни впав на 5,7 % (231 млрд). З 2010 р. економіка почала поступово відновлюватись – 243,1 млрд, у 2011 р. – 247,8 млрд, у 2012 р. – 254,5 млрд, у 2013 р. – 258,7 млрд, у 2014 р. – 265,2 млрд, у 2015 р. – 272 млрд, у 2016 р. – 276,8 млрд євро.

У структурі данського ВВП понад три чверті належать сфері послуг (76,6 %), більш ніж п'ята частина (22,1 %) – промисловості й лише близько соті (1,3 %) – с/г виробництву (2012).

Основними галузями промисловості є: металообробка, машино-, приладо- і суднобудування (Данія славиться якістю контрольно-вимірювальних приладів, навігаційного й медичного обладнання), електротехніка та радіоелектроніка, хімія і фармацевтика, виробництво продуктів харчування (пиво, м'ясопродукти, цукерки), целюлози, паперу й текстилю. Діти всього світу граються в конструктор фірми «LEGO», створений у Данії. Данія активно розвиває сферу ІТ-послуг, свідченням чого є викуп у 2000 р. американською корпорацією «Intel» маленької данської компанії «GIGA» за рекордну суму 9,4 млрд данських крон.

Найбільшими й найвідомішими промисловими центрами країни є Копенгаген, Оргус і Оденсе.

Шляхом спеціалізації Данії вдалося завоювати окремі сегменти світового ринку промислових товарів. Після спуску на воду в Копенгагені великого судна «Зеландія» з 1912 р. найважливішою галуззю промисловості Данії стало суднобудування. Данські судноверфі спеціалізуються на випуску суден-рефрижераторів, залізничних і автомобільних поромів. У 1970–1990-і рр. через іноземну конкуренцію була згорнута діяльність

великих судноверфей у Копенгагені, Гельсінгері й Ольборгу. Проте продовжують роботу судноверфі в Оденсе й Фредеріксгавні.

Країна спеціалізується також на с/г машинобудуванні (бурякозбиральні комбайни, доільні агрегати та ін.) і виробництві електротехнічних товарів (від кабелів до телевізорів і холодильників). Важливу роль відіграє виробництво будівельних матеріалів (цементу на базі покладів вапняку в районі Ольборга, цегли й черепиці на основі глини з північно-східної Зеландії тощо) та відповідного обладнання, яке Данія експортує у понад 70 країн світу.

У країні діють великі заводи з виробництва чавуну й сталі (найбільший – сталеливарний комбінат у м. Фредеріксверк «Dan Steel», до 2002 – «Danish Steel Works»). Хімічна промисловість розвивається в портових містах, переважно – на базі імпоротної сировини.

У Данії розвинені окремі галузі легкої промисловості. Місто Вайле у східній Ютландії – головний центр бавовнопрядильного виробництва. Ткацькі фабрики знаходяться в Копенгагені й Гельсінгері, на о. Зеландія, у Грено, Ольборгу, Фредерісії й Гернінгу в Ютландії.

Данська харчова промисловість працює на місцевій с/г сировині. Цукрові заводи сконцентровані на островах, в основному – на Лолланні й Фальстері, де вирощують цукрові буряки. Налагоджене виробництво промислового спирту, алкогольних напоїв і дріжджів з картоплі, патоки. Більша частина таких підприємств знаходиться в Копенгагені, Ольборгу й Раннерсі. Близько 90% данського пива виробляється в Копенгагені.

Сільське господарство представлене, переважно, м'ясо-молочним тваринництвом і вирізняється високою продуктивністю: 2/3 продукції йдуть на експорт. Так, у 2008 р. обсяг експорту продукції аграрного сектору становив 10,5 млрд дол. У країні розвинена фермерська кооперація.

Данія є однією із провідних країн світу з вилову, розведення, переробки і продажу риби та рибної продукції. Данія є восьмою в світі за обсягом виробництва й експорту рибопродуктів (2012), 80% яких експортується до ЄС. З початку 1980-х рр. вилов риби данськими суднами скоротився через надмірну експлуатацію ресурсів і забруднення Північного моря. Експорт риби у 1993 р. приніс країні доходи у 2,1 млрд дол., що було одним із світових рекордів, але в 1995 р. вони скоротилися до 520 млн дол.

Життєво важливе значення для пасажирського і вантажного сполучення Данії має судноплавство. 65% експортних перевезень здійснюється морським транспортом. Щодня підтримується зв'язок по морю між Копенгагеном, великими островами й великими портами східної Ютландії. Данський концерн «А. Р. Møllre-Maersk» контролює 20% світового ринку контейнерних перевезень. У 1997 р. відкрився рух по залізничній лінії довжиною 18 км через протоку Великий Бельт, що з'єднує острови Зеландію і Фюн, а в 2000 р. був відкритий комбінований залізнично-автомобільний Ересуннський міст (7,8 км) та Дрогден-тунель (4 км), що сполучили Копенгаген і Мальме (Швеція).

У 1966 р. в данському секторі на шельфі Північного моря та в Ютландії були виявлені запаси нафти і природного газу, промислова експлуатація яких розпочалася 1972 р. Країна майже повністю забезпечує себе електроенергією, правда, значною мірою за рахунок імпортованого вугілля. Одночасно вітрова (1-е місце у світі) і біоенергетика забезпечують близько п'ятої частини енергобалансу країни. Так, на початку 2014 р. в Естерільді данською компанією «Vestas» була введена в дію найпотужніша у світі (8 мегават) вітроенергетична установка заввишки 113 метрів.

Данія посідає світову першість за обсягом зовнішньоторговельного обігу на душу населення. Обсяги зовнішньоторговельного

обороту країни (товарами і послугами) склали у 2006 р. – 219 млрд євро (експорт – 114 млрд, імпорт – 105 млрд), у 2007 р. – 233 млрд, у 2008 р. – 253 млрд, у 2009 р. обсяги зовнішньої торгівлі внаслідок світової економічної кризи зменшилися до 207 млрд, проте з 2010 р. розпочалося зростання – 229 млрд, з 2011 р. – 251 млрд, з 2012 р. – 262 млрд, з 2013 р. – 266 млрд, з 2014 р. – 270 млрд, з 2015 р. – 280 млрд, з 2016 р. – 274 млрд євро (експорт – 146 млрд, імпорт – 128 млрд).

Данія експортує продукцію тваринництва, хімікати, електроустаткування, рибу. Імпортує енергоресурси, продукцію хімічної промисловості, зерно і продовольство, текстиль, папір. Основні торговельні партнери – Німеччина (у 2011 р., за даними данської статистики, припадало 13,5% експорту та 17,3% імпорту), Швеція (12%/11,7% – відповідно), Велика Британія (8,2%/6,8%), США (9,1%/7,5%), Норвегія (6,9% експорту), Нідерланди (5,7% імпорту).

У 1980-і роки відбулася концентрація фінансового сектору, що визначило піднесення двох данських банків – «Den Danske Bank» та «Nordea». Під час ратифікації Маастріхтського договору 1992 р. Данія відмовилася приєднатися до валютного союзу ЄС і зберегла власну грошову одиницю – данську крону.

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ДАНІЇ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 р.

Українсько-данські відносини мають тривалу історію. Майбутній данський король Магнус I Добрий (1042–1047) жив і виховувався при дворі великого київського князя Ярослава Мудрого. У 1067 р. дочка великого київського князя Ярослава Мудрого Єлизавета вийшла заміж за данського короля Свена II Естрідсена.

Близько 1130 р. донька великого київського князя Мстислава I (сина Володимира Мономаха) Інгеборд була видана заміж за данського принца герцога Шлезвіґу та короля

ободричів Кнуда II Лаварда (1096–1131). Згодом її син Вальдемар I Великий (1131–1182) став одним з найвидатніших королів Данії. Після 1130 р. інша донька Мстислава I, Малфріда, вийшла заміж за данського принца Ейріка-Еймунда Еріксона. Цей шлюб і підтримка київського князя допомогли йому повернутися на данський престол (Ейрік II Достопам'ятний, 1134–1137).

Надзвичайно цікаві та оригінальні щоденникові записи про Україну залишив данський посол до Петра I Юль Юст, який у 1711 р. подорожував Україною. Так, наприклад, про Кролевець він написав: «Будинки [в місті] повсюди красиві, міцно збудовані, охайні і вулиці гарні: у Росії [нічого] подібного я ніде не бачив. Люди [тут] живуть у будинках, [які виступають] на вулицю, як у Данії, а не на задньому дворі, як всюди в Росії. Перед обіднею та церковними [службами] дзвонять [у дзвони] в три прийоми, як у нас...»

У XIX ст. в Данії досить добре знали провідних українських письменників та їхні твори. Так, у 1847 р. в Копенгагені був надрукований «Тарас Бульба» М. Гоголя, а у 1856 р. – «Вечори на хуторі біля Диканьки». Данський вчений-лінгвіст Тор Неве Ланґе у 1882 р. переклав і опублікував у книзі «З Росії» «Кобзар» Т. Шевченка данською мовою. Літературний критик Г. Брандес підтримував контакти з І. Франком; письменник А. Бенедиктсен писав на українські теми; Т. Ланґе, який жив в Україні на початку XX ст., переклав данською твори Марко Вовчок, а також низку українських народних пісень.

Українська діаспора в Данії з'явилася з 1893 р., коли група з 400–500 дівчат із Галичини, які підписали контракт на сезонну працю на плантаціях цукрових буряків і картоплі, прибула на острови Лолланн і Фальстер, що на півночі Данії. Важливу роль у розбудові українського громадського життя в Данії відіграла

підтримка з боку діячки українського жіночого руху у Галичині депутата польського Сейму від м. Коломиї Олени Кисилевської.

В часи Української революції 1917–1921 рр. в Україні були засновані та діяли консульські установи Данії у Києві, Одесі, Бердянську та Миколаєві (літо 1918 р.). Водночас у 1919–1922 рр. у Данії діяла надзвичайна дипломатична місія УНР на чолі з Дмитром Левицьким. Місія була призначена 28.01.1919 р. і вже 02.03.1919 р. прибула до Копенгагена. Українська місія у Данії була визнана де факто, українські дипломати зустрічали прихильне ставлення з боку державних чинників. У доповідній записці до МЗС УНР Д. Левицький наголошував: «від першого дня мого приїзду почали до мене звертатися багато поважних фірм з запитанням, чи можуть вони везти товари на Україну».

У 1919–1921 рр. у Копенгагені працювало Пресбюро, яке очолював М. Гехтер. У 1922 р. Почесним консулом України в Данії призначено В. Крістенсена.

Окремі українські іммігранти поселялися в Данії ще на початку ХХ ст., але тільки після Другої світової війни в країні осіло певне число українців. Під час гітлерівської окупації багато українців приєдналися до данського антигітлерівського руху Опору. Так, Марія Литвин-Єнсен та її сестра Юлія Литвин допомагали в часи гітлерівської окупації переправляти євреїв у Норвегію, а також сприяли данській поліції, яка відмовилася служити німцям. Подвиг сестер був відзначений урядовою грамотою Данії. Частина радянських військовополонених українського походження після війни була видана данським урядом радянським каральним органам. Наприкінці 1945 р. в Данії залишилося 1500 українців.

З 1946 р. українська Греко-католицька громада у Данії врешті отримала свого постійного священика – Михайла Сивенького (помер

у Копенгагені). У 1946 р. в Копенгагені була заснована Українська громада Данії, яку очолив професор філософії Копенгагенського університету Григорій Маланчук. У 1961 р. керування громадою перебрав уродженець Тернопільщини Петро Кузьма-Балицький, який першим з українців отримав політичний притулок у цій країні. Він є автором книжки «1893–1993. У 100-річчя поселення українців в Данії». У 1974 р. громада увійшла до Світового конгресу вільних українців (СКВУ). Данські українці, починаючи з 1960-х років, брали активну участь в українському національному та антикомуністичному русі, активно допомагали в'язням сумління в Радянському Союзі. У 1975 р. в парламенті Данії були організовані слухання про сталінські злочини в СРСР.

УКРАЇНСЬКО-ДАНСЬКІ ВІДНОСИНИ З 1991 р.

Данія визнала незалежність України 31.12.1991 р. Дипломатичні відносини були встановлені 12.02.1992 р. Посольство Данії в Україні діє з 1992 р. Першим данським послом в Україні у 1992 р. був Крістіан Фабер-Род. У серпні 1995 р. в Данії почало діяти українське Посольство. Першим українським послом у Данії (за сумісництвом) у 1992 р. був призначений Костянтин Масик. 31.12.2004 р. першим українським послом безпосередньо у Копенгагені була призначена Наталія Зарудна.

Політичний діалог між Україною та Данією було започатковано в липні 1992 р. у Гельсінкі на Нараді з безпеки і співробітництва в Європі, в ході якої президент України Л. Кравчук зустрівся з данським прем'єр-міністром П. Шлютером. Вагому роль у розвитку двосторонніх відносин відіграла зустріч президента України Л. Кучми з данським прем'єр-міністром П. Расмуссеном 10–12.03.1995 р. в Копенгагені та його офіційний візит до Данії у липні 2002 р., під час якого відбулися зу-

стрічі з прем'єр-міністром А. Фог Расмуссеном і спікером Фолькетінгу І. Гансенем.

Пожвавленню двостороннього діалогу сприяло підписання у березні 1996 р. Спільної декларації про основні засади співробітництва і партнерства між обома країнами та міжурядової Конвенції про уникнення подвійного оподаткування. У вересні 1998 р. були підписані міжурядові Угода про міжнародні автомобільні перевезення і Протокол про фінансове співробітництво.

Внаслідок «касетного» та «кольчужного» скандалів у двосторонніх відносинах відбулося охолодження, «пауза» тривала до 2005 р. Було заморожено данську технічну допомогу Україні, в середині квітня 2002 р. (за офіційними поясненнями – з міркувань економії бюджетних коштів) припинило свою роботу Посольство Данії в Києві.

Після подій Помаранчевої революції 2004 р. в Україні позиція Данії зазнала відчутних змін. З 2005 р. було відновлено технічну допомогу та поновлено діяльність Посольства. У листопаді 2006 р. в ході офіційного візиту міністра закордонних справ Б. Тарасюка до Данії була підписана міжурядова Угода про технічне і фінансове співробітництво.

Важливою подією двосторонніх відносин став офіційний візит президента В. Ющенка до Данії у березні 2007 р., в ході якого український президент провів зустрічі й переговори з королевою Марґрете II та прем'єр-міністром А. Фог Расмуссеном, які надали нового імпульсу розвитку політичного діалогу на найвищому рівні.

У 2006–2008 рр. двосторонні відносини набули рис реального партнерства. Данія першою серед країн ЄС 16.03.2007 р. уклала з Україною міжурядові угоди про лібералізацію візового режиму та реадмісію.

З членів данської королівської родини приватним чином Україну відвідували принц

Йоахім у 1992 р. та кронпринц Фредерік у 2003 р. У вересні 2006 р. принц Йоахім офіційно відвідав Україну, а в 2011 р. відбувся офіційний візит до України кронпринца Данії Фредеріка.

Між країнами активно розвивається й міжпарламентська співпраця. Цьому, зокрема, сприяли візити до Данії голів Верховної Ради України О. Ткаченка в 1999 р. та В. Литвина у лютому 2009 р., а також візит спікера Фолькетінгу К. Майдаля до України у вересні 2005 р.

Станом на 2014 р. договірно-правова база між Україною та Данією складалася з 50 документів.

Торговельно-економічні відносини України й Данії характеризуються високим рівнем співпраці й динаміки ділових контактів. Товарообіг між двома країнами протягом 2000–2010 рр. збільшився ушестеро.

За даними Держстату України, обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами між Україною і Данією у 2010 р. складав 470 млн дол. США (експорт – 212 млн, імпорт – 258 млн), у 2011 р. – 572 млн, у 2012 р. – 607 млн, у 2013 р. – 624 млн, у 2014 р. – 521 млн, у 2015 р. – 436 млн, у 2016 р. – 472 млн дол. США (експорт – 253 млн, імпорт – 219 млн).

Станом на 01.10.2016 р. загальний обсяг данських інвестицій в економіку України склав 186 млн дол. США. В Україні діє 158 підприємств з данським капіталом (2008). Найбільшим данським інвестором в Україні є компанія «Carlsberg», яка в 2004 р. розпочала виробництво пива в Києві та Львові. З 2004 р. в Україні працює данська міжнародна роздрібна мережа товарів для дому – «JYSK» («ЮСК»). Станом на початок 2013 р. у 8 містах України працювало 12 магазинів мережі «ЮСК». Данська ІТ-компанія «Ciklum», яка спеціалізується на розробці програмного забезпечення, у 2013 р. мала в Україні близько 2 тис. співробітників.

В Україні відкриті відділення, торгові центри і офіси провідних данських компаній: «Grundfos», «Danfos», DLH, «Bang & Olufsen», «United Textile Group», «A. P. Moller-Maersk», «Novo Nordisk».

Значної активності набула співпраця в аграрному секторі та харчовій промисловості. Станом на 2012 р. в Україні збудовано 8 свинокмплексів (Київська, Дніпропетровська, Одеська, Івано-Франківська обл.) за данськими технологіями.

Воєнно-політична співпраця розвивається на базі Меморандуму про співробітництво між Міністерствами оборони України і Данії, підписаного 01.03.2006 р. Зокрема, Данія сприяє утилізації непридатних для використання радянських боєприпасів. У 2008 р. Копенгаген схвалив рішення про виділення у рамках ОБСЄ фінансової допомоги для реалізації проекту «Меланж» з утилізації ракетного пального, що залишилося в Україні з радянських часів і становить суттєву загрозу для довкілля й населення. У 2009 р. допомога за цим проектом сягнула 1 млн євро.

У рамках співпраці між Міністерствами оборони обох країн було проведено серію операцій з перевезень пального на данську полярну станцію «Норд» на острові Гренландія силами воєнно-транспортної авіації України: «Козаки на кризі-2009», «Північний сокіл-2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015».

Данія підтверджує прагнення бачити у перспективі Україну серед членів ЄС та НАТО. Зокрема, вона увійшла до групи Північних і Балтійських країн (т. зв. NB8), яка координує зовнішньополітичні зусилля країн-учасниць у розбудові відносин з країнами – східними сусідами ЄС. Данія сприяла розвитку відносин України з Радою міністрів Північних країн. На Бухарестському саміті НАТО 2–4.04.2008 р. Данія однозначно підтримала членство України в Альянсі. МЗС Данії фінансує проведення

в Києві та Харкові семінарів у рамках інформаційно-роз'яснювальної кампанії щодо НАТО.

У рамках культурної співпраці в Данії щорічно гастролює Національний театр опери і балету ім. Т. Шевченка, неодноразово з тривалими концертами перебували камерний хор «Київ» і ансамбль «Дивограй». Популяризатором української музики в Данії є й заслужений артист України О. Запольський – перша скрипка Симфонічного оркестру данського радіо, який організував ансамбль юних скрипалів, що виконує твори українських композиторів. Роботи українських художників І. Пилипенка, С. Савченка та С. Святченка щорічно експонуються в Копенгагені.

У 1998 р. при славістичному відділі Оргуського університету було засновано кафедру українських студій, яку очолює професор Йонель Нільсен. З 2005 р. Данія надає технічну допомогу Україні щодо проведення парламентських виборів, розвитку громадянського суспільства, реформ державного сектору, розбудови незалежних ЗМІ та боротьби із торгівлею людьми.

У 2009 р. було встановлено Меморіальну дошку для відзначення місця роботи першої дипломатичної місії УНР (Upsalagade, 24, Copenhagen). У 2010 р. у парку Естре Анлеґ у Копенгагені було відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку. У 2013 р. за організаційної підтримки української молодіжної організації Данії «Ластівка» в Копенгагені започатковано діяльність української суботньої школи. Впродовж 1992–2016 рр. до Данії емігрувало 22,9 тис. українців.

З метою зміцнення політичних, економічних, культурних і людських стосунків між Данією та Україною депутатом Фолькетінґу Х. Е. Хіллеруп-Єнсеном у 1992 р. було засноване Дансько-українське товариство (голова – І. Нестер). Товариство є офіційним представником української діаспори в Данії, видає кварталник «Нова Україна».

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

До Списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Данії у 1994–2004 рр. було включено: рунічне каміння в Еллінзі (X ст.); собор Роскілле (1170–1280); замок Кронборг, розташований поруч з м. Гельсінгер (XV–XVII ст.); льодовиковий фіорд Ілуїссат у Гренландії.

Також видатними пам'ятками культурної та природної спадщини Данії є: у Копенгагені: палаци Амалієнборг (XVIII ст.), Розенборг (1606–1624), Крістіансборг (XVIII ст.), Мармуровий собор (1740–1894), район Нова Гавань, ратуша (1893–1905); замок Фреденсборг (1720–1726); м. Крістіансфельд (1773); в Орхусі: кафедральний собор Святого Климента (1201–1521), музей Старе місто; Ваттове море; прибережні

скелі Стевнс Клінт; ландшафт Лім-фіорда; данські кругові замки X ст. Треллеборг, Аггерсборг, Фюркат.

До об'єктів світової документальної спадщини «Пам'ять світу» ЮНЕСКО у 1997–2011 рр. включила: зібрання книг Карла Ліннея із Данської національної бібліотеки науки і мистецтв; рукописи і листування Ганса Крістіана Андерсена, архіви Серена К'єркегора, іспаномовну хроніку El Primer Nueva Coronica у Buen Gobierno (1615) з історії Перу та «Гамбурзьку Біблію» 1255 р. із Королівської бібліотеки Данії; архіви данських заморських торгових компаній та записи щодо Зундського мита з Данського національного архіву; зібрання ранніх скандинавських рукописів Арнамагнан.

Електронні джерела:

Офіційний сайт Данської монархії: <http://kongehuset.dk>

Сайт Фолькетінгу: www.ft.dk

Сайт Данська статистика: <http://www.dst.dk>

Посольство Королівства Данія в Україні: 01054, Київ, вул. Гоголівська, 8; <http://ukraine.um.dk>

Посольство України в Королівстві Данія: Toldbodgade 37 A, 1st fl., 1253 Copenhagen K; <http://denmark.mfa.gov.ua/ua>

Література:

Клиндт-Йенсен О. Данія до викингів. – СПб, 2003. – 288 с.

История Дании с древнейших времен до начала XX века / отв. ред. О. В. Чернышева. – М., 1996. – 502 с.

История Дании. XX век / отв. ред. Ю. В. Кудрина, В. В. Рогинский. – М., 1998. – 379 с.

История Дании / Х. Полудан, Э. Ульсик; под ред. С. Буска, Х. Поульсена. – М., 2007. – 608 с.

Lauring P. A History of Denmark. – Copenhagen, 1995. – 274 p.

Зудов Ю. В. Церковь, государство и общество в современной Дании. – Челябинск, 2011. – 235 с.

Чеканский А. Н. Основные проблемы развития институтов внутрипарламентской демократии в Дании: 1849–2000 гг.: автореф. дис. ... канд. ист. наук. – М., 2003. – 25 с.

Мяловицька Н. Особливості конституційної системи Королівства Данія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2012. – Вип. 91. – С. 10–12.

Атаманюк Ю. Невеличка громада українців Данії надійно оберігає своє коріння // Час і Події. – 2008. – 13 березня (№11).

А. Г. Бульвінський, Р. А. Кривонос